

Терехова А. Ю.

Державний університет «Житомирська політехніка»

Науковий керівник: Шпиталенко Г. А.,

к.іст.н., доц., доцент кафедри теорії та історії держави і права

Державний університет «Житомирська політехніка»

м. Житомир

ЕВОЛЮЦІЯ ПРАВНИЧОЇ ДУМКИ УКРАЇНИ

Дослідження проблем еволюції правничої думки України є надзвичайно актуальним у формуванні особистості майбутнього юриста, його професійних якостей та громадянської позиції.

Українська держава, її правова система виникли поступально в процесі розвитку української правничої думки. Історичні передумови розвитку вітчизняного права сягають часів Київської Русі, і біля його витоків лежить збірка стародавнього українського права «Руська Правда», а також відомі науковому світові пізніші історичні пам'ятки правової культури України — «Литовські статuti», в основі яких лежала «Руська Правда».

Українське правотворення інколи випереджало європейське. Так, освічений правознавець і політик П. Орлик розумів, щоб стати справжнім гетьманом України, її треба звільнити від іноземного панування. "Пакти й конституції законів і вольностей Запорозького Війська" ще називають Конституція Пилипа Орлика. Це була перша європейська конституція в сучасному її розумінні. Оригінальність і значення Конституції П. Орлика полягає у поєднанні загальнодемократичних засад з козацькими традиціями Запорозької Січі. Конституція передбачала цілковиту незалежність України від іноземного панування.

Філософ свободи і права Григорій Сковорода засуджував кріпосне право і всю феодалну систему разом з її правом і судочинством, за яких правда за тим, хто сильніший. Він був ворогом монархічного ладу, тиранії, визнавав волю найбільшим здобутком людини. Суспільно-політичний ідеал Сковороди – республіка. В ній немає майнової нерівності, гноблення людини людиною. Закони тут зовсім не підходять тиранії, тому що забезпечують права всім громадянам, а республікансько-демократичний устрій дає можливість чесно працювати усім вільним людям відповідно до їх здібностей та схильностей. [1]

«Коли ми діждемося Вашингтона з новим і праведним законом? А діждемось-таки колись...» – ці рядки з поезії Тараса Шевченка викарбувані на постаменті його постаті в американській столиці. Тарас Шевченко був не тільки великим поетом України, а й її трибуном, пророком, правозахисником. Так, у поемі «Юродивий» (1857 р.) Т. Шевченко звертає свій духовний зір до американської держави з Джорджем Вашингтоном на чолі як певної моделі й орієнтира для українського суспільства. Так поет промовисто висловив невмирущу рішучість людини боротися за волю та її незгасаючу віру в кінцеву перемогу. Він був більше, як українець,— він був державним мужем і громадянином світу. Він був більше, як поетом,— він був хоробрим войовником за права і волю людей. Він писав вірші, щоб вести рішучий бій за волю. Його поезія подавала надію тим, що впадали в розпач, і спонукала до дії тих, хто без неї погодився б на рабство.

Блискучий харківський юрист, вмілий фахівець-державник у 1900 році написав свою працю «Самостійна Україна», де фактично вперше була проголошена ідея державної незалежності України. Існує думка, що якби Україна під час визвольних змагань 1917–1921 років пішла шляхом Міхновського, ми би, певно, ще сто років тому створили свою державу, яка зайняла достойне місце в європейському домі. Ідеї Миколи Міхновського не втратили своєї актуальності й донині. «Одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від Карпатів аж по Кавказ». Міхновський розумів, що «боротьба буде люта й довга, що ворог безпощадний і дужий». І в цій боротьбі доведеться вдаватися до зброї. Чи не був він правий? І чи далі не доводиться українцям відстоювати свою державу зі зброєю в руках? «Доки хоч на однім клапті української території пануватиме чужинець, доти усі покоління йтимуть на війну», - писав Микола Міхновський у 1900 році.

На останньому засіданні Центральної Ради 29 квітня 1918 року було заслухано і ухвалено проект Конституції, або «Статут про державний устрій. Права і вільності УНР». Авторами документа стали Михайло Грушевський, С. Шелухін і М. Ткаченко. [Конституція була](#) надзвичайно демократичною. Вона проголосувала Українську Народну Республіку «суверенною, самостійною і ні від кого незалежною» державою, суверенне право в якій належить народові України. Конституція УНР мала надзвичайно важливе значення для подальшого політико-правового розвитку Української держави. Вона проголосила Українську Народну Республіку суверенною демократичною парламентською державою з розподілом державної влади на законодавчу, виконавчу та судову гілки. Вона запровадила та здійснила правове регулювання зовсім нових для тогочасної української правової системи принципів, зокрема таких як: визнання народу основним джерелом влади, децентралізації влади, принцип рівності політичних і громадянських прав тощо. Конституція УНР в правовому полі зафіксувала нові для української правової системи інститути, зокрема, інститут адміністративно-територіального поділу, громадянства, депутатської недоторканності тощо. Основний Закон УНР здійснив реальне, а не декларативне закріплення демократичних цінностей та принципів, значна частина яких була використана під час розробки Конституції незалежної Української держави, прийнятої 28 червня 1996 р. [2].

Державно-конституційна ідея продовжувала існувати і в часи Радянської України. Громадсько-політичні організації та партії в еміграції відстоювали право на національне самовизначення України. Показовою в цьому плані є Конституція Миколи Сціборського (1939 року), яка визначала Україну «суверенною, авторитарною, тоталітарною та професійно – становою. Андрій Мельник писав: «Цей проєкт виявився конструкційно не гіршим зі всіх дотепер відомих, хоч автор його не був юристом, не мав штабу співробітників і опрацював його сам один не продовж років чи місяців, а в сімдесят дві години» [3].

Відомий дисидент і правозахисник, співзасновник Української Гельсінської групи, співавтор Акту проголошення незалежності України, Герой України, лауреат Шевченківської премії, багаторічний голова

Асоціації дослідників голодоморів в Україні Левко Лук'яненко, великий Українець саме Україною жив Левко Григорович усе своє довге і непросте життя, за неї відсидів 27 років, її майбутнім переймався до останнього подиху. Так, у травні 1961 у Львові відбувся судовий процес над засновником та активістами Української Робітничо-селянської Спілки, відомий на Заході як "Справа юристів". Члени підпільної партії були звинувачені "у зраді Батьківщини" і на підставі ст. 56 ч. 1, ст. 64 Карного кодексу УРСР засуджені: Л.Лук'яненко — до смерті, І.Кандиба — до 15 років, С.Вірун — до 11 років, інші — до 10 років позбавлення волі. Згодом смертний вирок Л.Лук'яненку був замінений 15 роками ув'язнення, а Івану Кіпишу та Й.Боровницькому термін ув'язнення скорочено до 7 років. Левко Лук'яненко вірив у перемогу України на шляху до незалежності. При цьому конфлікт із Росією після Євромайдану Лук'яненко вважав неминучим. «Війна із Московією – це необхідна умова, і ми маємо боротися, бо тільки поборовши Москву, Україна стане по-справжньому незалежною. Вперше за багато століть Україна не має багато ворогів. Україна має тільки одного ворога, а багато держав нас підтримує». [4]

Реабілітований історією юрист, адвокат Іван Кандиба. У 1953 році закінчив юридичний факультет Львівського університету. Згодом працював нотаріусом, суддею та адвокатом. За участь у створенні та діяльності Українській Робітничо-Селянській Спілці, в програмі якої були мирні методи боротьби за вихід України з СРСР та за участь в організації й діяльності Української Гельсінської групи Іван Кандиба був засуджений до 25 років позбавлення волі в таборах суворого режиму і 5 років заслання. В знак протесту, Іван Кандиба розпочав голодування. І вже у вересні 1988 року, за вимогою президента США Рональда Рейгана, Президія Верховної Ради СРСР помилила його і відпустила на волю. [5]

У боротьбі за незалежність України пліч-о-пліч з Іваном Кандибою та Левком Лук'яненком став юрист за фахом, випускник юридичного факультету Львівського університету Йосиф Юліанович Боровницький, радянський дисидент, борець за незалежність України. За участь у створенні та діяльності Української Робітничо-Селянської Спілки був засуджений Львівським обласним судом за статтю 62 до 7 років позбавлення волі. Разом з Іваном Кандибою та іншими однодумцями був відправлений до Мордовії, де відбував термін ув'язнення. Й. Боровницький відбув чотири роки ув'язнення. 30 квітня 1965 року був звільнений. На основі Закону Української РСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» 8 жовтня 1991 року він був реабілітований.

Отже, українська правнича думка пройшла довгий і тернистий шлях. Її подальший розвиток потребує великої праці як з боку правників-науковців, так і юристів-практиків. Як зазначав Левко Лук'яненко, *"Усі великі революціонери – юристи. Значить, це найкраща освіта, щоб боротися"*.

Список використаних джерел:

1. Політико-правові погляди Григорія Сковороди [Електронний ресурс] // Київський національний університет імені Тараса Шевченка – Режим доступу до ресурсу: <https://studfile.net/preview/2265864/page:13/>.
2. Кралюк П. Ідеолог Микола Міхновський. До 120-річчя брошури «Самостійна Україна» [Електронний ресурс] / Петро Кралюк // Радіо Свобода. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.radiosvoboda.org/a/30651733.html>.
3. Конституція Миколи Сціборського 1939. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://constituanta.blogspot.com/2012/04/1939.html>.
4. Позняк-Хоменко Н. з когорти Праведників: Левко Лук'яненко [Електронний ресурс] / Наталка Позняк-Хоменко // Український інститут національної пам'яті – Режим доступу до ресурсу: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/statti/iz-kogorty-pravednykiv-levko-lukyanyenko>.
5. 1930 – народився Іван Кандиба, дисидент, один з членів-засновників Української Гельсінської групи [Електронний ресурс] // Український інститут національної пам'яті – Режим доступу до ресурсу: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/cherven/7/1930-narodyvsya-ivan-kandyba-dysident-odyn-z-chleniv-zasnovnykiv-ukrayinskoyi-gelsinskoyi-grupy>.